

TÜRK CUMHURİYETLERİNDE "İSLAM KİMLİĞİ" NİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERE ETKİSİ

Dr. İdris BAL

Polis Akademisi Öğretim Elemanı Gölbaşı-ANKARA

ÖZET

Sovyet dönemi öncesinde Türk kökenli halklar İslam kimliğine önem atfediyordu ve onlar için bu kimlik etnik kimlikten daha önemliydi. Bu kimliğin halk üzerindeki etkisi Çarlar ve SSCB yöneticileri tarafından tehlikeli bulundu ve bertaraf etmek için, Ruslaştırma, bölme-parçalama politikaları, baskılar, katliamlar ve sürgünler, İslam karşıtı propagandalar ve yasaklamalar İslam'a karşı savaş metotları olarak kullanıldı. Her ne kadar İslam dininin tamamen ortadan kaldırmadığını söylemek mümkün olsa da, İslam'ın etkisi büyük ölçüde kırıldı ve İslam sadece halkın kendilerini tanımlamak için kullandığı bir terim haline geldi. Ayrıca Türk kökenli halklar kendilerini farklı yerel milliyetlerle tanımlamaya başladılar. Fakat bu cumhuriyetlerde milletleşme süreci halen devam etmekte olduğundan kabileciliğin ve etnik gurupların önemi büyüktür ve politik yapı büyük ölçüde kabilecilik temeline dayanmaktadır. Bu durum iç huzuru tehlikeye sokabilecek potansiyel bir tehlike oluşturmaktadır. Sovyetlerin sona ermesiyle İslam'ın üzerindeki baskılar kalktı ve İslam kimliği eski gücünü Orta Asya'da, Kafkaslar'da, Çeçenistan ve Tataristan gibi Rusya Federasyonu'na bağlı yerlerde tekrar kazanmaya başladı. Yeni cumhuriyetler radikal olmayan "İslam"ı, geçmişe zıt olarak, milletleşme sürecine yardımcı olacak, vatandaşlar arasında kardeşliğin sağlanmasında olumlu rol üstlenecek, bölge barışına katkıda bulunabilecek yardımcı bir unsur olarak görmeye başladılar.

Ortak İslam kültürü Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin gelişimi için olumlu bir psikolojik zemin hazırlamaktadır. Türk cumhuriyetleri cumhurbaşkanları arasında yapılan zirveler, öğrenci değişim programı, Türk iş adamlarının yatırımları, Türk devletinin ve iş adamlarının bu cumhuriyetlerde açtıkları kolejler, ortak TV yayıncılığı ve Türk cumhuriyetlerinin Latin alfabesini kabul etme kararları Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasında gelişen ilişkilerde önemli kilometre taşları oldu.

Anahtar kelimeler:

İslam, Türk, Rus, Baskı, Kimlik, Böl-Yönet.

GİRİŞ

Rus imparatorluğu ve Sovyetler Birliği zamanında Müslüman nüfus değişik araçlar kullanılarak kontrol altında tutulmuştu. Sovyetler Birliği döneminde Komünist Partisi SSCB'yi oluşturan tüm milletleri kontrol altında tutmada kullanılan en etkili bir araçtı. Yetişkin nüfusun yaklaşık %10'u Sovyetler Birliği Komünist Partisi üyesi durumundaydı ve parti üyelerinin eğitim düzeyi daima, sıradan insanların eğitim düzeyinden daha iyiydi. Komünist Parti, TPÖ (Temel Parti Örgütleri - hücre) aracılığı ile tüm önemli birimlere sızmış ve her şeyi kontrol etmişti. Ruslar her zaman politikayı yönlendirmişlerdi. 'Demokratik merkezîyetçilik' ilkesi aracılığı ile kimi insanlar (özellikle Ruslar) partiyi kontrol etmişler ve seçim işlemleri yukarıdan aşağıya doğru yönetilmiştir. İkinci olarak eğitim, medya ve toplumsal olaylar (örneğin sportif olaylar) komünizmin propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Milliyetleri yok ederek Sovyet vatandaşı oluşturmak için çaba gösterilmiştir. Üçüncü olarak, güç kullanımı ve kısıtlamalar, Sovyetlerin ulusları kontrol etmesinde kullanılmış, sürgünler ve katliamlar görülmüştür. Sürgünler ve göçler yoluyla, insanların karıştırılmasına çalışılmıştır. Ayrıca sürgünler ucuz işçi yada köle-işçi elde etme yolu olmuştur. Dördüncü olarak, dini ve ahlaki değerlere saldırılarak, dinsel güç çökertilmeye çalışılmıştır. Özellikle, Sovyetlere karşı tehdit olarak kabul edilen Orta Asya'nın gücünün zayıflatılması için Türk halkları yapay olarak küçük birimlere bölünmüştür. Son olarak, Cumhuriyetlerin ekonomileri merkez tarafından katı bir kontrole tabi tutulmuştur, Özellikle Orta Asya ham madde deposu olarak kullanılmış ve bölgede yeterli yatırıma izin verilmemiştir, Mülkiyetin devlet tekelinde olması ve ekonomideki katı devlet kontrolünden dolayı, uluslar Sovyetlere karşı ayrılıkçı hareketlerini finanse edememiştir. Sayısız ulusu bir arada tutan ana faktörün kuvvet olduğu söylenebilir, Gorbachev uluslara bazı özgürlükler tanıdığı anda ayrılıkçı hareketlere zemin hazırladı ve 1991 sonunda Sovyetler Birliği dağıldı. Bal, (1996).

Her ne kadar Türk cumhuriyetleri bağımsızlık için çaba sarf etmiyor olsalar (Azerbaycan istisna kabul edilebilir) ve hazırlıksız bulunsalar da 1991' in Aralık ayında SSCB'nin dağılmasıyla kendilerini yeni bir dönemde buldular ve bağımsızlık bilincine eriştiler. Ekonomik olarak merkezi kontrol altındaki ekonomilerini pazar ekonomisine dönüştürme çabası içine girdiler. Sistemlerini demokratikleştirmeye çalışırken, diğer taraftan da kültürel düzeyde farklı kimlikler gün yüzüne çıkmaya başladı. Türk cumhuriyetleri olarak adlandırılan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'da "İslam" kimliğinden, "Türklük veya Türk kökenden gelme kimliği" ve "yerel kimlikler" in yükselişe geçtiğinden söz etmek mümkün hale geldi. Belirtmek gerekir ki, bu kimliklerin birbiri ile ilgisi olmayıp, birbirinden soyutlanmış değildirler. Özellikle İslam ve Türk kökenden gelme kimlikleri birbiriyle iç içe geçmiş ve bazen de yanlış bile olsa birbirlerinin yerine kullanılmış kimliklerdir. Bu durum, Rus İmparatorluğunun kontrolü altında kalan Müslümanların neredeyse tümünün Türk kökeninden gelmesinden kaynaklanıyordu. Her ne kadar konunun akışı içerisinde bu kimliklerden söz edilse de tüm bu kimlikleri ele alıp incelemek bu makalenin sınırlarını aşacağından, temel amaç, ilk olarak "İslam kimliği" nin baskı altında tutulduğu dönemi ele almaktır. İkinci olarak, bu kimliğin bağımsızlık sonrası yükselişinin altı çizilecek ve cumhuriyetlerin Türkiye ile ilişkilerinde ortak İslam kültürü faktörünün etkisi üzerinde durulacaktır. Yukarıda belirtildiği gibi İslam ve Türk kimliklerinin iç içe geçmişliklerinden dolayı konunun akışı içerisinde Türk Kimliğinden, suni milletler oluşturma çabaları gibi konulardan da yeri geldikçe söz edilecektir.

İSLAM KİMLİĞİ VE BASKI DÖNEMİ

Bazı araştırmacıların (d'Encausse, 1988; Zaim, 1993) belirttiği gibi, Çarlık Rusyasının kontrolündeki Türk toplulukları için din birleştiricilik rolü büyük olan bir kimlik konumundaydı; Rusya'daki Müslüman Türkler "Muhammediler" ola-

rak adlandırılırdı. (Zenkovsky 1960). Çarlık Rusya'sındaki Müslümanların kendilerini milliyetleri veya kabileleri yerine "İslam" ile tanıttıklarını belirtmektedir. Bir başka deyişle dini kimlik etnik kimlikten daha önde tutuluyordu. Bu yüzyılın başında birinci Müslüman Kongresinin Rusya Müslümanları arasında yapılması bu kimliğe verilen önemin bir göstergesiydi. (İlgar, 1988). İslam'ın birleştirici olma özelliği Ruslar tarafından tehlikeli olarak algılanıyordu. Bu nedenle Rusya ve daha sonra Sovyetler Birliği Müslümanlar aleyhinde politikalar üretmeye başladı. Bu politikalar üç ana grupta toplanabilir.

İlk olarak, Ruslaştırma ve bölme-parçalama politikaları ile bu tehlike bertaraf edilmeye çalışıldı. Bu politika Rusların Türk kökenlilerin topraklarını işgalinden itibaren başladı ve 1990 lara kadar devam etti. Müslümanların çoğunlukta olduğu Orta Asya Sovyetler tarafından 1925'teki Moskova'nın planına göre parçacıklara ayrıldı ve yöredeki meskun Müslüman halka farklı resmi milliyetler verildi. (Critchlow 1992); Hiro (1994). Boy isimleri olan Kazak, Kırgız, Özbek... sıkça kullanıldı ve halk bu yönde eğitildi. Bunların militleşmesine çalışıldı. Halkın arasında Özbek, Kazak, Kırgız gibi milliyetlere ait olma bilinci gelişti. "Türk" terimi Türkiye'nin vatandaşlarını işaret etmek için kullanıldı. (Devlet 1993); (Bilgiç 1993). Kendisi Özbekistan'lı olan, 1939 da memleketinden kaçmak zorunda kalan ve daha sonra Türk dünyası üzerine birçok çalışmalar yapan (Baymirza Hayit 1993), 1925 öncesi Orta Asya halkının Türkistanlı olarak adlandırıldığını fakat bu insanların daha sonra farklı ünitelere ayrıldığını vurguluyor. Komünist yöneticiler böylece tehdit olarak algıladıkları Müslümanları bölüp etkisiz hale getireceklerdi. Nikolay İlminski (1822-1891) ve Prof. Khun'un metotları Müslümanları bölmek için kullanıldı. İsmail Gaspıralı Türk lehçeleri arasındaki küçük farklılıkları ortadan kaldırmayı amaç edinirken, İlminski ve Khun Türk lehçeleri arasındaki farklılıkları mübalağa edip farklılıkları artırmayı ve bu lehçeleri bağımsız diller haline getirmeyi amaç edinmişlerdi. (Saray 1987); (Karaörs 1994). İlminsky Müslümanla-

rı Hıristiyanlaştırmayı, Rus dilini her yerde kullanılır hale getirmeyi, milletlerin dillerini, kültürlerini dejenere etmeyi Ruslaştırmanın metotları olarak vermektedir. (Saray 1987). Bu doğrultuda amaca varmak için Komünist dönemde Rusça resmi dil idi ve Komünist yönetim Türk lehçelerini bağımsız diller haline getirme amacını güttü. Bu hususta alfabeler de kullanıldı. Müslümanların kullanmakta olduğu Arap alfabesi 1928 de Latin alfabesi ile değiştirildi. (Zaman 1 Şubat 1993). İkinci dünya savaşından önce bu Latin alfabesi de Kiril alfabesi ile değiştirildi. 1920 lerde Türkiye de Latin alfabesine geçtiği için her ne kadar Türkiye'nin kullandığı Latin alfabesi ile Sovyetler Birliği'ndeki Türklerin kullandığı Latin alfabesi arasında bazı farklar olsa da bu yakınlıktan Komünist idarenin rahatsız olduğu ve Türkiye'nin muhtemel etkisinden korktuğu söylenebilir. İkinci olarak birincisinde olduğu gibi alfabe değişikliği ile Komünist idare Sovyet Müslümanlarının kültürel gelişimini tekrar baltalamış oldu.

İkinci olarak, Rus imparatorluğunda ve Komünist Sovyet imparatorluğunda dinlerinden ve milliyetlerinden dolayı Türk halkı baskıya maruz kalmış; güç kullanımı, katliamlar ve sürgünler görülmüştür. Bennigsen'in belirttiği gibi, Rusların ve Moğolların Müslüman topraklarını işgalden sonra Müslüman halkla münasebetlerinde uyguladıkları metot temelde aynıydı. Sürgün ve katliamlarla dolu olan Rusların metodu kesinlikle herhangi bir kolonist Avrupa gücünden çok daha sert ve acımasızdı. Sovyet imparatorluğu da katliam ve sürgünlere devam etti. Mesela, Kırmımlı Tatarların, Kuzey Kafkasyalıların, (Ahıska Mesket) Türklerinin sürgün edilmeleri hatırlatılabilir. Mağdurların çoğunun da Sovyetlerin sona ermesine kadar ana vatanlarına dönmelerine engel olunmuştur. (Bennigsen vd. 1983).

Üçüncü olarak, Sovyet yöneticilerinin gözünde bilim ve din, Marksizm-Leninizm ve dini ideolojiler birbirine zıt tutarsız, uzlaştıramazdı. Onlar İslam'a karşı mücadelelerinde iki tür argümana başvurdular. Birincisi tüm dinler için geçerliydi; Marxism'e göre din "halkın afyonudur", gerici ve bilim karşıtı hayalci, yanıltıcı yanlış bir toplum

fikrini savunan bir ideolojidir. Fakat İslam Sovyet otoritelerinin iftiralarnın özel bir hedefi idi; Orta Asya halklarının ve Azerbaycan halkının Müslüman olması SSCB'nin bütünlüğü için bir tehdit olarak değerlendiriliyordu. İslam'ın etkisini kesebilmek için Komünist yöneticiler İslam'a karşı bazı suçlamalarda bulundular. Mesela İslam'ın ilkel, hayali, Hıristiyanlık, Yahudilik ve pagan doktrinlerinin düzensiz bir karışımı olduğunu ve Mekke'nin feodal ticaret sınıfının üyeleri tarafından bu dinin kurulduğu iddia ettiler. (Bennigsen vd. 1983, s.); (Saray 1993, s.). İslamın yüzyıllar boyunca tüm emperyalistler için hizmet ettiğini, önce Araplar, İranlılar, Afganlar ve Türkler için daha sonra da İngilizler ve Amerikalılara hizmet ettiğini iddia ettiler. (Benningsen 1967, s.). Komünist yönetim altında özgürlük olmadığından dolayı halkın bu suçlamaların doğru olup olmadığını, gerçeğin ne olduğunu araştırma ve öğrenme şansı yoktu; Time dergisinin 10 Nisan 1989 da yayınlanan özel sayısında ("The New U.S.S.R"), 26.000 caminin tamamına yakının ve 24.000 dini okulun kapatıldığı, İslam'ı öğreten hocaların ya öldürüldüğü ya da hapse atıldığı belirtilmektedir. Bu baskıların, zulümlerin dışında devlet eliyle ateizm propagandası yapan konferanslar düzenlendi ve Müslüman halk bu konferanslara katılmak için zorlandı. (Saray 1993, s.). Bu propagandaların hakiki İslam düşüncesi karşısında ve Müslümanlar karşısında zayıflığını (Bennigsen 1983) şöyle açıklıyor: "Müslümanın nazarında Marksist ateizm rakip bir ideoloji veya rakip inanç sistemi olarak görünmek yerine geriliğin ve cahilliğin en son beyanamesi-manifestosudur... Bir Müslüman için gerçek bir ateist romantik bir asi veya filozofça üstün bir bağımsız düşünür değil fakat Allah düşüncesini kavrayamayan kısıtlı yarı insan idraki ve bu yüzden hayvanat seviyesine ve belki de daha aşağı düşmüş birisidir".

SOVYET POLİTİKASININ NETİCESİ

Her ne kadar dini inancı tamamen ve sürekli yok etmek mümkün olmamışsa da Komünist ida-

renin propagandaları suçlamaları etkili olup İslami kimlik yıpratılmış, İslam'ın halk arasındaki önemi kırılmıştı. Mesela, 1992 de Alma Ata da yedi Ortodoks kilisesi varken sadece bir tane döküntü bir cami vardı. (Higgins 14 April 1992). Bu gerçeğin de ima ettiği gibi Sovyet müslümanlarında din sadece kimliği gösteren bir terim halinde kalmıştı ve gerçekte ne olduğu halk tarafından ne biliniyor ne de uygulanıyordu (Konak 1993).

Bağımsızlık sonrası her ne kadar "Türk cumhuriyetleri" veya "Türki cumhuriyetler" terimiyle Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan kastedilse de Türk cumhuriyetlerini tek bir varlık olarak kabul etmek imkansızdır. Çünkü onlar kendilerini farklı tanımlıyorlar ve sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapıları farklıdır. Kırgızistan'daki Osh olayları ve Fergana vadisinde Özbeklerin Ahıska Türklerine saldırımları bu farklılığın ve halkın birbirini farklı algılamasının örnekleriydi. (Winrow 1992). Bunun ötesinde, kendisiyle yaptığım kişisel mülakatta (10 Haziran 1993) Azerbaycan'ın Ankara büyükelçiliği müsteşarı İsmail Yolcuoğlu, tarihi bağlamda bile Türki halkların birbirinden farklı kabul edildiklerini iddia etmektedir. (Critchlow 1992) Orta Asya'da kısıtlı sayıda halktan insanlarla yapılan mülakatlarda halkın kendilerini Türklükle veya Türkistanlı olmakla tanımlamak yerine mensup olduğu cumhuriyetin milliyeti ile tanımladığını belirtiyor. Buna ilave olarak bazı cumhuriyetlerin halkları arasında küçük çaplı da olsa düşmanlıklardan bile söz edilebilir; Özbek ve Kırgızlar arasındaki problemler bunun bir örneğidir. (Olcott 1993) Kendilerini bir bütünün parçaları olarak kabul etmek yerine Orta Asya cumhuriyetlerinin birinin diğerinin toprağı üzerinde gözü olduğunu ileri sürmektedir. Olcott'a göre, Tacikistan'ın Özbekistan ve Kırgızistan'ın toprakları üzerinde iddiaları vardır. Türkmenistan'ın az ve büyük ölçüde homojen nüfusu vardır ve Türkmen liderleri Özbekistan'ın toprak talep etmesinden korkmaktadırlar. Yine Olcott'a göre, Orta Asya'nın kalbinde bulunan Özbekistan'ın diğer tüm cumhuriyetlerle sınırı vardır ve şu anda Kazakistan'ın sınırları içerisinde kalan ve Ahmet Yesevi

hazretlerinin türbesinin bulunduğu için binlerce insanın ziyaret ettiği Türkistan şehri üzerinde iddiaları vardır.

Her ne kadar Sovyet dizaynına göre Müslüman halk farklı birimlere ayrılmış, resmi milliyetler verilmiş ve bu da büyük ölçüde yerleşmiş olsa da bu cumhuriyetler tamamen milletleşmemişlerdir. 1995 yılında Londra'da Andrew Mango ile yaptığım mülakatta benzeri bir şekilde Mango bu insanların milletleşemediğini ama milletleşme sürecinde olduklarını belirtmişti. Kabilecilik Orta Asya'da halen önemlidir. Mesela Türkmenistan'da kabilelerin önemi fazla olup politik oluşumlar da kabileler ekseninde cereyan etmektedir. Kırgızistan'da da üç temel politik gruplaşma kabile farklılıklarına dayanmaktadır. (Olcott 1993). Mango'nun ileri sürdüğü gibi, Türk cumhuriyetlerinin halkı birbiri ile tamamen kaynaşmış, milletleşmiş değil ve aslında Türk cumhuriyetlerinin halkları farklı gruplardan oluşmaktadır. (Türkiye İktisat, Nisan, 1993). Hem kabileler etrafında hem de etnik gruplar etrafında, gruplaşmalar vardır. Bu tür grupların olması gelecekte muhtemel krizlere sürtüşmelere yol açabilir. Mesela Azerbaycan'da Tat, Taliş, Kürd ve Lezgi gibi gruplar var. Bunların varlığı yine potansiyel problem olarak değerlendirilebilir. Mesela Ali İkrım Humbetov 21 Haziran 1993 de Taliş-Mugan cumhuriyetini Azerbaycan toprağı olan Lenkeran bölgesinde kurduğunu açıkladı. Humbetov'un amacının İran'la birleşmek olduğunu ama aslında Rusya'nın da bu olayı kullanarak Elçibey'i devirmek istediğini iddia edenler oldu. Daha sonra başarısız olacağını anlayan Humbetov 23 Ağustosta 1993 de İran'a kaçtı. (Lenkeranlı, 1993). Özetle Sovyet politikaları sonucu İslam kültürünün ve aynı Türk kökünden gelme bilincinin gücünün kırıldığını, diğer taraftan Müslümanların farklı ünitelere bölündüğünü ama tam milletleşemediklerini söylemek mümkündür.

Sovyet politikalarına Komünist yöneticilerin görüş açısından bakmaya çalışırsak ilk olarak, Komünist propagandalarının nihai amacı olan İslam'ı tamamen ortadan kaldırma amaçlarına ulaşamadıklarını 1980'lerde Sovyetler Birliğinin

Müslüman bölgelerinde yapılan kamuoyu araştırmaları ispatlamaktadır. Bu araştırmalar Sovyet Müslümanları arasında ateist oranının %20 olduğunu (Ruslar arasında bu oran %80 idi) geriye kalan %80'in ise farklı seviyelerdeki insanlardan oluştuğunu göstermektedir. Fakat resmi olarak ateist sayılan Komünist partisi üyelerinin bile din ile bazı bağları bulunmaktaydı. Özellikle bu insanların çoğu Müslümanları Ruslardan ve diğer Müslüman olmayanlardan ayıran ve her müslümanın özel hayatında izi olan üç temel dini töreni yerine getirmektedir: sünnet olmak, dini evlilik, ve özel Müslüman mezarlığında dini cenaze merasimi. Bu araştırmalara göre Müslüman nüfusun %95-99 u bu merasimlere katılmakta ve uygulamaktadır. Bu araştırmalar Müslüman topraklarda tamamen ateizm olamadığı teorisini destekler mahiyettedir. (Bennigsen vd. 1983); (Poli-akov 1992). Sovyetler Birliği'ne bakıldığında büyük bir kültürel farklılık görülebilirdi. Bu ayırım Slav ve diğer Avrupa halkları ile çoğunlukla Orta Asya'nın ve Azerbaycan'ın Müslüman milletleri arasındaydı. Bu cumhuriyetlerde diğer cumhuriyetlerle karşılaştırıldığında mukayeseli olarak kadının çalışmasına pek sıcak bakılmıyordu. Kadınların Komünist partiye ve diğer yerel Sovyetlere üye oranları diğer yerlere kıyasen daha düşüktü. İslam'da domuz eti helal olmadığından dolayı diğer cumhuriyetlere kıyasen daha az yetiştiriliyordu ve halk yerel dini büyüklerin mezarlarını ziyaret ediyordu. (White 1991). Farklı milletler ve farklı dine inanan insanlar arasında yapılan evliliklerin oranı da İslam'ın belirleyiciliğı ve etkisi hususunda bilgi verebilen diğer bir göstergedir. Sovyetler Birliği'nde farklı milletlere mensup kişiler arası evliliklerdeki temel artış Slav veya batı milletleri arasında idi ve belirli bir dereceye kadar Slavlar ile Baltıklar arasında idi. Bu tür evlilik özellikle Müslümanlar ile Slavlar arasında yaygın değildi. Mesela Türkmenistan'da 1920'lerden 1970'lere kadar bir Türkmen kızı ile bir Rus erkeğı arasında evlilik görülmemişti. Müslüman erkek ve Müslüman olmayan kadın arasında evlilik İslam tarafından yasaklanmamış olsa da diğer milletlere kıyasen fazla yaygın değildi. (White 1991).

1980'lerde yapılan bir kamuoyu araştırması da İslam'ın halk üzerinde etkisini göstermesi açısından önemlidir. Bu araştırmaya katılan binlerce kişiye şu iki soru soruldu; "Nasıl, hangi değerleri takip ederek yaşarsın? Yaşama şeklini ne belirler?" Birkaç istisna dışında birinci soruya cevap her zaman aynıydı: "ecdadımızın mirasına göre yaşarız", "Müslüman olarak yaşarız". Sorunun ikinci kısmı sadece bir cevap aldı: "gelenek" (Poliakov 1992). Bu araştırmanın sonuçlarına paralel bir şekilde (Bennigsen vd. 1983) komünistlerin İslam'a karşı suçlamalarının başarısının Müslümanlar üzerinde sınırlı olduğunu veya başka bir deyişle esas amaç olan dini inancı tamamen yok etme idealinin gerçekleştirilemediğini belirtmektedir Malashenko (1993). İslami toplumun zulümlere rağmen dünya görüşünü ve moral değerlerini Sovyetler Birliği'nin politik çerçevesinde koruduğunu belirtiyor. Rus Ortodoksluğu ile İslam'ın pozisyonunu karşılaştırıldığında Rus Ortodoksluğu ciddi bir şekilde tahrip olurken İslam, toplumun tüm seviyelerinde etkisini belirli ölçüde sürdürdü. İslam kültürünün kendi gücünün yanı sıra güçlü akrabalık ve kabile bağları yüzünden Sovyet istihbarat servislerinin Müslümanları kontrol etmekte, bilgi toplamakta güçlük çekmeleri İslam'ın etkisini devam ettirmesinde rol oynayan bir faktördü denebilir. Malashenko ayrıca sosyal hayatın resmi yüzünde görülmesi de, İslam'ın aslında zımnî olarak düzenleyici, en üsttekiler dahil tüm hükümet görevlilerinin hesaba kattığı bir gerçek olduğunu belirtiyor. Bu nedenle Sovyet toplumunda İslami çizgi tamamen asla kırılmadı, pozisyonunun belirsizliğine rağmen İslam maneviyatın kaynağı, dünya görüşleri için bir yapı, ve önemli bir seviyeye kadar insanlar arası ilişkilerin düzenleyicisi idi. Perestroika Sovyetler Birliğinin Müslüman bölgelerinde politik hayatı aktifleştirdi ve İslam milliyetçilikle beraber görünür hale geldi.

BAĞIMSIZLIK SONRASI İSLAM KÜLTÜRÜ VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERE ETKİSİ

Sovyetlerin dağılmasıyla bağımsız olan on beş cumhuriyetten altısında çoğunluğu Müslümanla-

rın oluşturduğu halk varken (Kazakistan da yaklaşık yarısı denebilir), beş cumhuriyet etnik kökenlerinden dolayı Türk veya Türki cumhuriyetler olarak adlandırıldı. Sovyet dönemindeki baskıların sona ermesiyle İslam kültürü Orta Asya'da Kafkaslarda ve Çeçenistan, Tataristan gibi Rusya federasyonuna bağlı yerlerde tekrar yükselişe geçti. (Panarin 1994); (Poliakov 1992). Sadece bir kimlik tanıtıcı unsur olarak kalan İslam'ın gerçekte ne olduğunu buralardaki halk öğrenme çabası içine girdi. Bu nedenle onların İslam'ı öğreten kitaplara ve eskiden kapatılan, tahrip edilen, müze yapılan camilerinin tamire ihtiyacı vardı. (Toker, 1992). Her ne kadar amaçları farklı da olsa Türkiye, İran ve Suudi Arabistan gibi devletler Kuran ve dini kitapları bu bölgelere gönderdiler. İslam'ı öğretmek için din adamları da gönderildi. Mesela "Bu güne Kadar Başkanlığımızca Soydaşlarımıza Sunulan Hizmetler" başlıklı Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan ve 21 Haziran 1993 tarihinde tarafımda Diyanet İşleri Başkanlığından alınan yayınlanmamış rapora göre, 1992 Ramazan ayında Türkiye tarafından 37 din görevlisi Müslüman Orta Asya cumhuriyetlerine ve Azerbaycan'a gönderildi. Ayrıca 134 öğrenci din eğitimi almak için Türkiye'ye geldi. Türkiye kitap yardımı da yaptı ve cami yapımlarına da yardımcı oldu.

Sovyetlerin dağılmasından sonra İslam kimliğinin yükselişi hız kazandı çünkü İslam'ın üzerindeki baskının kalkmasının yanı sıra mukayeseli olarak özgür basın ve Türkiye ve diğer Müslüman devletlerle kültürel ilişkiler bu yükselişe yardım eden unsurlar oldu. Bağımsızlık sonrası İslam'a ilgiye paralel olarak bağımsızlıktan kısa bir süre sonra Mayıs 1992 de beş bin cami açıldı. Buralar Sovyet döneminde müze haline getirilmişti ve bunlar tekrar camiye çevrildi ve bir kısmı ise yeniden yapıldı. (Zaman, 5 Mayıs 1992). Bu süreç devam etmekte, cami sayısı artmakta, İslam hakkında bilgi alınabilecek kitap sayısı ve din adamı sayısı artmaktadır. Ayrıca, bağımsızlık sonrası cumhuriyetlerin Müslüman halkı hac ziyaretleri yapmaya başladılar. Mesela 1992 yılında 13.000 kişi hac görevini yerine getirdi. (Zaman, 20 Haziran 1992).

İslam kültürüne verilen önemin arttığı tezi bu makalenin yazarı tarafından 1993 yılında öne sürülmüştü. Türk cumhuriyetlerinden Türkiye'ye eğitim için gelen öğrenciler arasında, İzmir'de (Haziran-Temmuz 1993) gerçekleştirilen bir araştırmada, 296 öğrenci arasından 139 öğrenci (46.956 %) "din" faktörünün Türk Dünyasında en önemli birleştirici faktör olduğunu kabul ettiler. Bu araştırmalarda araştırmaya katılan kişiler "ırk", "din", "gelenek", "ekonomik çıkar", "askeri-stratejik çıkar", "dil" seçeneklerinden yalnız birini seçmeleri için zorlanmıştı. Bu nedenle denebilir ki İslami kültür faktörünü önemli bir birleştirici unsur olarak gören öğrenci sayısı aslında daha fazladır. Öğrenciler ikinci önemli faktör olarak ırk faktörünü seçtiler. Bu araştırma İslam'ın halen Türk Dünyası için önemli bir ortak değer olduğunu ve Türk cumhuriyetlerinde İslam'ın yeniden önemli bir kimlik haline gelmekte olduğunu teklif etmektedir. İslam ve bölgesel kimliklerin gelişmesine paralel olarak bağımsızlık bilinçleri de artmaktadır. Yine aynı araştırmada öğrencilere eski Sovyet rejimini özleyip özlemedikleri sorulduğunda neredeyse tamamı özlemediklerini belirttiler ve yine tamamına yakını Sovyet rejiminin tekrar geri geleceğine ihtimal vermedi. Benzeri bir şekilde Türkmenistan'ın Ankara büyükelçiliği müsteşarı Annaguli Nurmamedov ile yaptığım kişisel mülakatta (11 Haziran 1993), Nurmamedov Sovyetler Birliği benzeri bir federasyona ve Komünizme geri dönmenin imkansızlığını belirttikten sonra Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlık sonrası bir arayış içinde olduklarını belirtti.

Halk seviyesinde İslami kimliğe verilen önemin artmasının yanında, cumhuriyetler olarak bağımsızlık sonrası kimlik arayışında bu cumhuriyetler İslami kimliğin önemini vurguladılar ve bu ülkeler için toplumlarını tanıtan bir kimlik halini aldı. Bu cumhuriyetlerin ECO 'ya üye olmaları, İslam Konferansı Teşkilatı ile ilişkileri bu bağlamda değerlendirilebilir. Yeni cumhuriyetler Komünist idarenin aksine İslam kültürünün kendi milletleri, cumhuriyetleri için bir tehlike değil, kendilerinin tam bir millet olması, halkın bütünleşmesi ve kardeşlik için yardımcı iyi bir bağ olduğu-

nu değişik zamanlarda belirttiler ve İslam üzerindeki baskıyı kaldırdılar, açıkça İslam'a verdikleri değeri ortaya koydular. Mesela İslam Kerimov Cumhurbaşkanı olduğunda Kuran-ı Kerim üzerine yemin etti. Nazarbayev the Washington Times ile mülakatında, kendisine 'Kazakistan'ı kuzeye Rusya'ya ve Avrupa geleneklerine mi yoksa sizin köklerinizde olan Güneye, İslam geleneklerine mi daha çok dönük (bakıyor) görüyorsunuz?' diye sorulduğunda kendisi 'Bildiyiniz gibi Kazaklar Müslüman'dır. Ve tarihi olarak Kazaklar Türki halk gurubuna dahildir. Sovyetler Birliği bizim bu kültürlerle ve bu halklarla ilişkilerimizi devam ettirmemizi engelledi, ayırdı. Bu yüzden biz tabi olarak Türkiye'ye ve güneyli Müslüman ülkelere meyyaliz' diye cevap verdi. (The Washington Times, Mayıs 20, 1992). Ayrıca başarısız Ağustos darbesinden sonra Nazarbayev ilk resmi ziyaretini 25 Eylül 1991 de Türkiye'ye yaptı. (Ataöv 1992). Türkiye ile ilişkiler bağımsızlık sonrası her alanda geliştiriliyor. Bu ilişkilerin geliştirilmesinde Türkiye'ye yönelik olumlu imaj ve(Mahmutoglu'nun 1987) ileri sürdüğü gibi, Türkiye dışındaki Türk kökenlilerin genelde Türkiye'yi ikinci bir vatan olarak kabul etmeleri teşvik edici bir rol oynadı. Türk cumhuriyetleri ve Türkiye cumhurbaşkanları arasında Ankara zirvesi 30-31 Ekim 1992 de Ankara'da gerçekleştirildi ve bu zirveler, Azerbaycan'daki iç karışıklık nedeniyle 1993 yılında yapılması planlanan zirvenin yapılamaması dışında her yıl tekrarlanıyor. 1992 yılındaki Ankara bildirisinde görüldüğü üzere, bu zirvelerde Türk cumhuriyetleri arasındaki ortak kültür ve tarih ve dil gibi ortak faktörlerin tekrar canlandırılmasının önemi vurgulandı. Kültürel ilişkiler açısından Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasında öğrenci değişim programı önemli bir adımdı. Türkiye on bin kontenjan ayırmaya karar verdi (1992-1993 dönemi için bu sayı 6.500 oldu). Bunun dışında Türk iş adamları değişik sektörlerde yatırımlar yaptı. Özellikle Türk devleti ve Türk iş adamları batı standartlarında eğitim yapan modern kolejler açtı ve bunlar cumhuriyetlerde kabul gördü. Bu okullar orada Türk ve Türkiye imajını temsil etmektedir. Kendisiyle yaptığım kişisel mülakatta

(Ayşe Ayata, 14 Mayıs 1996) bu okulların İngilizce'yi, Bilgisayarı, modern bilimi, Atatürk'ü ve Türk Kültürünü buralara taşımakta olduklarını ileri sürdü. Ayrıca ortak TV yayıncılığında da önemli adım atıldı. Mesela Türk başbakanı Demirel'in Türk cumhuriyetlerini ziyarete başladığı gün olan 27 Nisan 1992 de TRT INT-AVRASYA kanalı Azerbaycan'a ve Orta Asya cumhuriyetlerine yayın yapmaya başladı. Bu ilişkilerin aynı etnik kökten gelme bilincinin artmasına yardımcı olacağı, Türkiye ile bu cumhuriyetler arasında köprü kurup olumlu kamu oyu oluşturacağı, bu ülkelerin Latin alfabesine alışmalarına ve bu alfabeyi benimsemelerine yardım edeceği söylenebilir. Yine bu gelişen ilişkilerin ortak bir dil oluşturmanın yanı sıra ortak değer olan "İslam kültürü"nü güçlenmesine, yerleşmesine yardımcı olacağı açıktır.

Diğer taraftan yeni bağımsız olmuş Türk cumhuriyetlerindeki İslami kimliğin önem kazanmaya başlaması bazı kesimlerce İran için olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmekte ve İran türü rejimlerin oralara transfer edilmeleri söz konusu edilmektedir. Bu iddialar hemen Sovyetlerin dağılmasının ardından çok daha fazla idi fakat daha sonra bu iddia sahipleri çok azaldı. Unutulan, fakat unutulmaması gereken bir gerçek vardır, o da İran'ın Şii İslam'ına karşı Sovyet Müslümanları Sünni İslam'a inanmaktadırlar ve bu iki mezhep arasında soğukluk vardır. Bu bağlamda, İran ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaşlar hatırdan tutulmalıdır. Bu nedenle Türk cumhuriyetleri İran'a güvenmiyorlar ve de sıcak bakmıyorlar. Yukarıda sözü edilen kişisel mülakatta (11 Haziran 1993) Annaguli Nurmamedov, Türkmenistan'ın Ankara Büyük Elçiliği müsteşarı, bu hususu şöyle açıklamaktadır; "İran'ın fundamentalizmi bize gelemez. Onların halkı Şii bizim halkımız Sünni. Bizim halkımız onların Mollalarına güvenmez". Azerbaycan'da halkın üçte ikisi Şii olduğu halde orada bile İran lehine olumlu kamuoyu yoktur. Çünkü İran'ın Ermenistan'ı desteklemesi, kuzey İran'da Azerilerin yaşıyor olması, Azeri halkın dil ve milliyet sebeplerinden dolayı Türkiye'ye yakınlık duyması gibi nedenlerle İran yerine Türki-

ye Azeri halkın gözünde daha popülerdir. Mesela, Azerbaycan Bilimler Akademisi hukuk ve Filozofi Enstitüsünün yaptığı ankete göre Azeri halkı Azerbaycan'ın İran(%3) yerine Türkiye (%43) ile yakın ilişkiler kurması gerektiğine inanmaktadır. (Zaman, 20 Haziran 1992). Bu nedenle İslam kimliğinin Türk cumhuriyetlerinde önem kazanması İran lehine bir gelişme olarak değerlendirilemez ve İran türü rejim beklentisi yanlıştır. Aslında kültürel ve politik zeminin uygun olmadığı, uluslararası ilişkilerde izole edildiğinin farkında olan İran yönetimi de öncelikli olarak rejim ihracı yerine politik ve ekonomik ilişkileri geliştirmeye önem vermektedir. Bu nedenlerden dolayı bağımsızlığı takip eden yıllar bu tür iddia sahiplerinin iddialarını çürütmüştür.

SONUÇ

Özetle, her ne kadar İslam kültürü saldırılara maruz kalmış olsa, yıpransa, ibadethaneler kapatılıp din adamları sürgünlere gönderilse, katledilse de Sovyet döneminde İslam kimliği bir tanıtıcı marka olarak dahi olsa her zaman kalmıştır. Bağımsızlık sonrası halkın özgürleşmesi, Türkiye ve diğer Müslüman ülkelerle ilişkiler kurulması ve dünyaya açılma, Birleşmiş Milletler, ECO, İslam Konferansı Teşkilatı gibi yeni örgütlere üyelik İslam kimliğinin bu ülkelerde tekrar önem kazanmasına yardımcı olan gelişmelerdir.

İslam kimliğinin önem kazanması henüz milletleşmemiş ama milletleşme sürecinde olan, halkın henüz tam kaynaşmadığı, kabileciliğin halen önemli olduğu bu cumhuriyetlerde birleştirici bir unsur olarak iç barışın sağlanmasında olumlu bir rol oynamakta, kabileciliğin ayrımcılığına karşı bütünleştirici, kardeşlik sağlayıcı bir rol üstlenmektedir. Benzeri bir şekilde yeni bağımsız olmuş cumhuriyetlerin birbirlerinin toprakları üzerinde bazı iddiaları olması, Kırgızlarla Özbekler, Özbeklerle Ahıskağalılar arasında görüldüğü gibi sürtüşmeler olması, bu cumhuriyetlerin birbirleriyle çatışmaya girmesine sebep olabilir. Bu bağlamda İslam'ın ortak değer olarak kardeşlik sağlayıcı rolü bölge barışı açısından olumlu bir katkı sağlayabilir.

İslam kültürünün Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasında müşterek bir değer olarak Türk cumhuriyetlerinde yeniden önem kazanması Türkiye ile bu cumhuriyetlerin arasındaki ilişkiler açısından teşvik edici pozitif bir gelişmedir. Daha da önemlisi ortak kültürel değerler ve geçmiş yüzünden hemen bağımsızlığı takip eden yıllarda bu cumhuriyetlerin Türkiye'den çok büyük beklentileri vardı. Ekonomik, politik ve kültürel transformasyonlarında Türkiye'nin kendilerine her türlü yardımı yapacağını ümit ediyorlardı. Fakat zamanla Türkiye'nin de sınırları olduğunu, ekonomik politik problemleri olduğunu anladılar ve beklentiler de gerçekçi olmaya başladı. Cumhuri-

başkanları zirvesi, öğrenci değişim programı, televizyon yayıncılığı gibi konularda sözü geçen cumhuriyetlerin olumlu reaksiyonları ve bu sahalarda işbirliğine razı olmalarının ardında yine bu ortak kültür ve en önemli ögesi olarak İslam'ın etkisi hatırd tutulmalıdır. Hem Türk özel sektörü hem de devlet kuruluşları için bu cumhuriyetlerle olan ortak kültürel bağlarımız uygun bir zemin hazırlamakta her iki tarafı da daha fazla yayılan ve derinleşen ilişkiler için teşvik etmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki bu ilişkiler politik konjonktürün müsaade ettiği sınırlar içerisinde cereyan etmek mecburiyetindedir.

KAYNAKLAR

- ATAÖV, Türkkaya. (1992), "Turkey's Expanding Relations with the CIS and Eastern Europe" in Turkish Foreign Policy, edited by Clement H. Dodd, Eothen Press, Huntington.
- BAL, İdris. (1996), "Orta Asya'da Sovyet Kontrol Yöntemleri", Avrasya Etütleri, Cilt.3, Sa-yı.2.
- BENNİNGSEN, Alexander. (1967), Islam in the Soviet Union. Pall Mall Press, London.
- BENNİNGSEN, Alexander ve Broxap, Marie. (1983), Islamic Threat to the Soviets:. St. Martin's Press, New York.
- BİLGİÇ, Emin. (Nisan, 1993), "Rus-Sovyet Dünyası ile Türk Aleminin Tarihte Münasebetleri ve Komünizmin Akibeti Hakkında Düşünceler", Türk Dünyası Araştırmaları, No:83.
- CHOUDHURY, G.W. (1990) Islam and The Contemporary World, Indus Thames Publishers Ltd, London.
- CRITCHLOW, James. (10 July 1992), 'Will There Be a Turkestan?' RFE/RL Research Re-port, Vol.1, No.28.
- D'ENCAUSSE, Helene Carrere. (1988), Islam and the Russian Empire. I.B.Tauris & Co. Ltd., London.
- HAYİT, Baymirza. (Nisan-1993), "Vatanımı Ziyaret Ettim", Türk Dünyası Araştırmaları. Cilt.14,No:83.
- HİGGİNS, Andrew. (14 April 1992), "Kazakhs in thrall to a colonial past", The Independent.
- HIRO, Dilip. (1994), Between Marx and Muhammed. Harper Collins Publishers, London.
- ILGAR, İhsan. (1988), Rusyada Birinci Müslüman Kongresi:. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- KARAÖRS, Metin. (Ocak 1994), "Türk Dilinin Birliği Bütünlüğü ve Söz Varlığı", Yeni Forum, , Cilt. 15, No: 296.
- KONAK, Necdet. (Aralık 1993), "Van Gogh Sarısı Değil Balam, Bozkır Sarısı", İzlenim.
- LENKERANLI, Melike Hacıoğlu. (Kasım-Aralık 1993), "Azerbaycanı Bölmeye Yönelik Rus-İran Müşterek Senaryosu: Taliş-Mugan Cumhuriyeti", Azerbaycan. No: 294.
- MAHMUTOĞLU, M. Niyazi. (1987), Doğu Türkistan. Gökhan Öndin Eğitim Vakfı Yayınları, İzmir.
- MALASHENKO, Alexei V. (1993), "Islam Versus Communism" in Eickelman, Dale F. Russia's Muslim Frontiers. Indiana University Press, Indianapolis.

- NADIR, Devlet. (1993), Çağdaş Türkler. Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- OLCOTT, Martha Brill. (1993), "Central Asia's Political Crisis", Dale F. Eickelman, (ed) Russia's Muslim Frontiers. Indiana University Press, Indianapolis.
- PANARIN, Sergei A. (1994), "The Ethnohistorical Dynamics of Muslim Societies within Russia and the CIS", in Mesbahi, Mohiaddin. Central Asia and the Caucasus after the Soviet Union. University Press of Florida, Gainesville.
- POLIAKOV, Sergie P. Edited with an introduction by Martha Brill Olcott, Translated by Anthony Olcott, (1992), Everyday Islam. M.E. Sharpe, London.
- SARAY, Mehmet. (1993), Azerbaycan Türkleri Tarihi. Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., İstanbul.
- SARAY, Mehmet. (1993), Kırgız Türkleri Tarihi,: Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., İstanbul.
- SARAY, Mehmet. (1987), Türk Dünyasında Eğitim Reformu ve Gaspıralı İsmail Bey (1951-1914). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- TOKER, Yalçın. (1992), Büyük Uyanış. Toker Yayınları, İstanbul.
- WHITE, S. (1991), Gorbachev and After. Cambridge University press, Cambridge.
- WINROW, Gareth M. (1992), "Turkey and Former Soviet Central Asia: National and Ethnic Identity", Central Asian Survey. Vol.11, No:3.
- ZAIM, Sabahaddin. (1993), Türk ve İslam Dünyasının Yeniden Yapılanması. Yeni Asya Yayınları, İstanbul.
- ZENKOVSKY, Serge A. (1960), A. Pan-Tur-kism and İslam in Russia. Harvard University Press, Cambridge.
- KİŞİSEL MÜLAKATLAR**
- İsmail YOLCUOĞLU, Azerbaycan'ın Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı (1993) ile şahsi mülakat, 10 Haziran 1993.
- Andrew MANGO ile şahsi mülakat, Londra, 29 Haziran 1995.
- Ayşe AYATA, ODTÜ Öğretim Üyesi, ile Şahsi Mülakat, Ankara, 14 Mayıs 1996.
- Annaguli NURMEMEDOV, Türkmenistanın Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı ile Şahsi mülakat, 11 Haziran 1993.
- GAZETELER, DERGİLER, RAPORLAR, ANKETLER**
- ANKARA BİLDİRİSİ, Ankara, 1992: Dışişleri Bakanlığında tarafımda alınan bildiri metni.
- Bu güne Kadar Başkanlığımızca Soydaşlarımıza Sunulan Hizmetler, Diyanet İşleri Başkanlığından alınan yayınlanmamış rapor, (21 Haziran 1993'te alındı).
- İdris BAL, İzmir'de, Türk Cumhuriyetlerinden gelen 291 öğrenci arasında Anket Çalışması, Haziran-Temmuz 1993.
- Türkiye İktisat. Nisan, 1993.
- Time Magazine. 10 April, 1989.
- The Washington Times. Mayıs 20, 1992.
- Zaman. 5 Mayıs 1992.
- Zaman. 20 Haziran 1992.
- Zaman. 1 Şubat 1993.

**ISLAMIC IDENTITY IN TURKISH REPUBLICS IN
THE PAST AND TODAY AND ITS IMPACT ON RELATIONS BETWEEN
TURKEY AND TURKISH REPUBLICS**

Dr. İdris BAL

Instructor at Police Academy Gölbaşı-ANKARA

ABSTRACT

Before the Soviet period, peoples of Turkic origin attributed importance to Islamic identity and therefore this identity was more important than ethnic identity for them. The effects of this identity on people was regarded as dangerous by Tsars and USSR, and to overcome this, Russification, policies of divide and rule, oppression, massacres and deportations, anti Islamic propaganda and prohibitions were used as methods of fighting against Islam. Although it is possible to argue that Islam was not removed completely, the impact of Islam was undermined to a large degree that it remained only as a term used by people to identify themselves. Also peoples of Turkic origin began to identify themselves with the domestic nationalities. Although nationalisation process still continues in these republics, tribes and ethnic groups are still important and political structure is largely based on tribe base. This situation constitutes a potential danger that can threat domestic peace.

With the end of USSR, repression on Islam was diminished and Islamic identity started to regain its strength in the Central Asia, Caucasus, and the areas like Tatarstan and Chechenstan in the Russian Federation. In contrast to the past, newly independent Turkic republics began to regard moderate Islam as an assistant factor that helps nation building, can take a positive role in establishing brotherhood among citizens and assist in regional peace. Common Islamic culture prepares a suitable psychological base for developing relations between Turkey and Turkic Republics. Summits taken place among presidents of Turkic Republics, student exchange program, investments of Turkish businessmen, modern collages opened by Turkish state and Turkish businessmen in these republics, common TV broadcasting and Turkic republics' decision to adopt Latin alphabet, are milestones in developing relations between Turkey and Turkic republics.

Key Words:

Islam, Turk, Russian, Oppression, Identity, Dive-Rule

Прошлое и Настоящее “Исламской Личности” в Тюркских Республиках и Ее Влияние на Отношения с Турецкой Республикой

Др. Идрис БАЛ

Преподаватель Полицейской Академии, Анкара

РЕЗЮМЕ

В предсоветское время исламская личность представляла для тюркских народов важную ценность, даже более важную чем тюркская личность. Цари и советские правители находили влияние этого фактора опасным, и чтобы нейтрализовать его, использовали русификацию, политику “разделяй и властвуй”, нажимы, геноциды и ссылки, анти-исламские пропаганды и запрещения как методы борьбы против Ислама. Хотя нельзя говорить о полной ликвидации исламской религии, тем не менее влияние Ислама было минимализировано и слово “мусульманин” превратилось просто в термин для самообозначения народа. Кроме того, тюркские народы начали использовать местные самоназвания. Однако, так как в этих республиках процесс формирования наций продолжается, значение родовых общностей и этнических групп еще высоко, и политическая структура в большой степени базируется на этой основе.

С развалом СССР был положен конец угнетению мусульман и исламское самосознание стало опять укрепляться в Средней Азии, на Кавказе и в таких местах Российской Федерации, как Чечня и Татарстан. В отличие от прошлого, новые республики начали воспринимать нерадикальный Ислам как фактор помощи в формировании нации, который может играть позитивную роль в становлении мира в регионе и братства между гражданами.

Общая исламская культура готовит подходящий психологический базис для развития отношений между Турцией и тюркскими республиками. Встречи президентов тюркских республик на высоком уровне, программы обмена студентов, инвестиции турецких бизнесменов, школы, открытые турецким государством и турецкими деловыми людьми в этих республиках, общее телевизионное вещание и решение тюркских республик о принятии латинского алфавита являются важными краеугольными камнями в развиваемых отношениях между Турцией и тюркскими республиками.

Слова-ключи

Ислам, Тюрк, Русский, Угнетение, Личность, Разделяй-Властвуй